

HOOP

voor een verdeeld land

Gert-Jan Segers

Balans

Inhoud

Voorwoord 7

Inleiding 9

- 1 Hoop voor succesvollen en achterblijvers 27
- 2 Hoop voor gelovigen en seculieren 71
- 3 Hoop voor zieken en gezonden 111
- 4 Hoop voor ouderen en jongeren 145
- 5 Hoop voor langgevestigden en nieuwkomers 179

Onderweg met de *Mayflower* 219

Noten 225

Voorwoord

De generaties voor ons hebben ons een prachtig land nagelaten. Maar ik houd mijn hart vast. Er zijn breuklijnen in onze samenleving gekomen. Je postcode wordt steeds bepalender voor je schoolresultaten en de rest van je toekomst. Hoger- en lageropgeleiden raken vervreemd van elkaar, het wantrouwen ten opzichte van de politiek groeit. Zieken en gehandicapten staan langs de kant en voelen zich steeds meer een nummer in de bureaucratie. Jongeren vinden lastig werk, terwijl ouderen hun werk niet goed volhouden. Gelovigen en seculieren lijken bang voor elkaar te worden. De kloven worden eerder groter dan kleiner.

Begin dit jaar ben ik begonnen met een tocht langs de breuklijnen in onze samenleving. Ik ben gaan praten met denkers als Francis Fukuyama en Beatrice de Graaf, doeners als Jos de Blok en Ahmed Aboutaleb, ervaringsdeskundigen als generaal b.d. Peter van Uhm en rabbijn Binyomin Jacobs. Ik heb werkzoekende jongeren en werkgevers ontmoet, met mantelzorgers gesproken, meegelopen met een wijkverpleegkundige in de Utrechtse wijk Kanaleneiland,

doorgepraat met experts. Ik ben langs geweest bij het Leger des Heils, heb geluisterd naar vluchtelingen en naar mensen die de fractie van de ChristenUnie mailden met hun zorgen over de komst van vluchtelingen.

Onze onderlinge vervreemding raakt me. Daarom is mijn tocht langs de breuklijnen een zoektocht naar hoop. En tijdens mijn reis ben ik ook hoopvoller geworden. Er is werkelijk iets aan te doen. Het is mogelijk: een land dat ruimte biedt aan verschillende mensen met verschillende overtuigingen, een land waarin we elkaar weer echt in de ogen gaan kijken. Er is toekomst voor een verdeeld land. En er is alle reden voor ons daar sterk voor te maken. Als mensen van de hoop.

In mijn zoektocht ben ik op een geweldige manier bijgestaan door Ton van Brussel, Jonathan van der Geer, Jacob Pot en Reinier Sonneveld, die bijna elke stap hebben meegeemaakt en gedachten en teksten hebben aangedragen. Door Annelies van den Bos, die interviews voorbereidde, uitwerkte en heeft laten uitwerken. En door mijn collega's van de fractie – Eppo Bruins, Carla Dik, Carola Schouten en Joël Voordewind – die hebben meegelezen en de tekst van het boek beter hebben gemaakt.

Ik dank hen allen hartelijk!

Gert-Jan Segers

Najaar 2016

Inleiding

Hoop doet leven. Als je dit boek in drie woorden wilt samenvatten, daar zijn ze. Hoop is het bloed in onze aderen en het vuur in onze botten. Omdat we hopen, gaan we vriendschappen en liefdesrelaties aan. Durven we kinderen te krijgen. Beginnen we een opleiding en verschijnen we op een sollicitatiegesprek. Kopen we een huis. Reizen we naar een ander land om ons daar te vestigen.

Het tegenovergestelde is ook waar: wanhoop doet sterven. Zonder hoop blijven we in bed liggen en wachten we tot de dag voorbij is. Als je geen weg meer ziet waarlangs je je situatie kunt verbeteren, wordt het stil vanbinnen. Je bewegingen worden stijf en stram. Je doet nog de dingen die je moet doen, maar je bent er zelf niet meer bij. Je voelt je automaat, het leven vloeit uit je weg.

De bekende psychotherapeut Viktor E. Frankl leerde zijn belangrijkste levenslessen in een serie concentratiekampen in de Tweede Wereldoorlog, waar hij werd gedwongen als arts te werken. Hij ontmoette er bijvoorbeeld een destijds beroemde componist. In vertrouwen vertelde hij aan Frankl

dat hij een droom had gehad waarin hij een wens mocht doen. Hij had gevraagd wanneer de oorlog zou zijn afgelopen. ‘30 maart,’ had de stem in de droom geantwoord. Naarmate die datum naderde, maakten de geruchten in het kamp over de oorlog het steeds onwaarschijnlijker dat dit ook echt zou uitkomen. Op 29 maart werd de componist plotseling erg ziek. Op 30 maart raakte hij in coma; op 31 maart overleed hij.¹

Frankl zag het telkens weer gebeuren: ‘Het was uitsluitend mogelijk de innerlijke kracht van een kampbewoner te vergroten, wanneer men hem in een toekomstdoel kon doen geloven. Wee degene die de zin van zijn leven niet langer zag – hij was weldra verloren.’²

Wat Frankl in extreme omstandigheden zag gebeuren, is uiteindelijk waarom ik dit boek schrijf: ik wil dit land zien bloeien. Daarom kom ik mijn bed uit. Niet als een naïeve optimist die wegdroomt en denkt dat alles als vanzelf goed komt. Maar als hoopvolle realist, die ziet dat de wereld op veel plekken kapot is en dat veel mensen stukgaan, maar gelooft dat het niet zo hoeft te blijven.

Niets is er mooier dan te zien hoe gebroken mensen weer met een blos op de wangen gaan leven, weer hoop krijgen. En het raakt me diep, het kan me fysiek pijn doen, als ik iemand ontmoet bij wie het licht is uitgegaan.

EEN VERHAAL VAN HOOP

Regelmatig ben ik met hulpverleners mee geweest om hun verhalen te horen en vooral de mensen te spreken die ze proberen te helpen, zoals slachtoffers van gedwongen prostitutie. Ik zie nog voor me hoe in Groningen een Oost-Euro-

pese vrouw, die zonder vergunning achter het raam stond, door twee kleerkasten werd opgehaald en tussen hen in wegliep. Ik vreesde het ergste voor haar. Of die Ghanese vrouw in Friesland, hoe zij mij aankeek. Die holle blik zal ik nooit meer vergeten. Fysiek en geestelijk gebroken. Ik heb haar en anderen persoonlijk beloofd dat ik alles zal doen wat ik kan om mensenhandel en gedwongen prostitutie te blijven bestrijden.

De afgelopen jaren heb ik veel geleerd over hoop en wanhoop. Een keerpunt was een reis die mijn toenmalige PvdA-collega Myrthe Hilkens en ik samen maakten. Met een tv-ploeg trokken we door Zweden, wellicht het meest gemancipeerde land ter wereld, waar niet de prostituee strafbaar is maar de bezoeker.³ Hoewel we als Nederland vaak hoog van de toren blazen over mensenrechten, is er bij ons nog een wereld te winnen.

Het bestraffen van hoerenlopers leek me nog wat te vooruitstrevend voor ons op dit punt nogal behoudzuchtige land, maar hen medeverantwoordelijk maken in de strijd tegen dwang en uitbuiting, daarvoor moest toch een Kamermeerderheid te vinden zijn. 'Klanten' van uitgebuite en gedwongen prostituees die van dwang weten maar niets melden, moesten via een initiatiefwet strafbaar worden. Daarbij wilde ik per se een coalitie sluiten met een niet-christelijke partij. Ik had te vaak de reflex gezien om willekeurig welk voorstel van een christelijke partij als moralistisch weg te zetten. Myrthe had eerder al in haar kritiek op 'pornoficatie' laten zien dat ze dwars kan denken, en ik vond in haar een medestander. Maar de zomer na onze reis en na de documentaire belde ze me om te zeggen dat ze zou stoppen als Kamerlid. Ze voelde niet meer, zeg ik in eigen woorden, de vrijheid om haar geweten te volgen.

Marith Volp kwam als haar opvolgster en nam namens de PvdA-fractie het thema over. Ik merkte dat ze sceptisch was. Was het ons niet uiteindelijk toch gewoon te doen om het verbieden van prostitutie en daarmee het doordrukken van een 'christelijke' agenda? Ik ergerde me aan wat ik zag als wantrouwen. Dit ging om mensenrechten, emancipatie, vooruitgang, vrijheid – hoe kon ze hierin nu zo aarzelen? Ze wilde nader onderzoek en vroeg een zogeheten quickscan aan, waarin juridisch wordt uitgevogeld of de wetswijziging wel iets toevoegt. We botsten achter de schermen – beter gezegd: ik was gewoon pisinjdig – omdat ik het niet anders kon zien dan uitstel dat tot afstel zou leiden, en ik had haast. Ik had te veel vrouwen ontmoet met wanhoop in hun ogen. Dat moest eens ophouden. We leven in de 21ste eeuw.

Uiteindelijk bleek haar aarzelen een *blessing in disguise*. De uitslag van de quickscan was ondubbelzinnig: inderdaad zou het wetsvoorstel iets toevoegen. We waren intussen alweer een jaar verder – en ik kan ongeveer inschatten hoeveel vrouwen dag in dag uit mishandeld en misbruikt worden in deze sector – toen Marith het aan haar collega's kon voorstellen. Mijn hart bonsde toen ze me belde om de uitslag te vertellen. Ik wilde zo graag dat we als land deze stap konden zetten.

En toen was het een nee. Men begreep wel de belangen van Marith en mij, voelde ook mee in onze strijd voor vrouwenrechten, maar een aantal collega's vond een samenwerking met de ChristenUnie 'zeer risicovol'. Ik was terug bij af.

Als het gaat over hoop: die was ik zeker een tijdje kwijt. En toen kwamen we in een stroomversnelling. Binnen een paar dagen kantelde alles weer. Op een dinsdag kwam Nine Kooiman van de SP naar me toe. Ze had eerder het beruchte Utrechtse Zandpad bezocht met de prostitutieboten – die

inmiddels geruimd zijn. De wijkagent had haar verteld dat er achter de keurige gevels vaak sprake was van mensenhandel en hoe lastig het is daar iets aan te doen. Nu was ze net in Amsterdam bij prostituees langs geweest met de organisatie Scharlaken Koord, en weer kon ze het niet achter zich laten. ‘Gert-Jan,’ zei ze, ‘ik weet dat je bezig bent met een initiatiefwet. Kan ik mijn fractie voorstellen om mee te tekenen? Want ik wil, ik móét gewoon iets doen.’

De dag erna had ik een koffieafspraak met vicepremier Lodewijk Asscher. We spraken over antisemitisme, de beveiliging van Joodse instellingen, de politieke cultuur en onze politieke stijlen, toen hij me ten slotte vroeg naar mijn vorderingen in de strijd tegen mensenhandel, waar hij zelf ook veel in had bereikt als wethouder van Amsterdam. Ik legde hem de situatie uit en hij was ronduit woedend. Hij vroeg me of hij nog een poging mocht wagen zijn eigen PvdA op andere gedachten te brengen. Ik gaf aan dat ik het zeer waardeerde, maar er niet op zou wachten nu de SP langszij was gekomen.

Die donderdag had Marith Volp een meeting met Diederik Samsom. Dat heeft ze niet vaak, en er stond iets heel anders op de agenda, maar hij begon er meteen over: ‘Lodewijk heeft me gebeld en hij is zeer ontstemd over onze afwijzing. Misschien moeten wij ons standpunt hierin heroverwegen.’ En zo kwam het dat ik op maandag nog meende dat er geen hoop meer was voor ons voorstel, en dat binnen drie dagen twee grote partijen aan boord waren.

In dit hele proces merkte ik dat politiek van hoop begint bij geraakt worden door onrecht, verhalen van slachtoffers, of die ene blik van die Ghanese vrouw.

Geraakt zijn, en dat ook durven toelaten, kan uitermate frustrerend worden. Ik wist van meet af aan dat ik an-

deren moest vinden die net zo geraakt waren. Ik zocht een alliantie van journalisten, feministen, hulpverleners, juristen en anderen. Dat was niet moeilijk. We deelden zo veel waarden. Er sluimerde zo veel diepe verontwaardiging in dit land. Die hebben we effectief kunnen krijgen door congressen te organiseren, gezamenlijk artikelen te schrijven, tv-documentaires op te zetten en uiteindelijk het onderwerp politiek te maken. In de Kamer moest men het maatschappelijke draagvlak voelen.

Binnen enkele jaren zag ik het debat over prostitutie en mensenhandel kantelen. De optie om er nog gemakzuchtig of lacherig over te doen – wat we toch decennialang hebben gedaan – verdween. Veel mensen zijn gaan beseffen hoezeer prostitutie en mensenhandel verweven zijn. Het is een activiteit waar kennelijk een zekere vraag naar is, maar bijna niemand kan daar vrijwillig aan voldoen.

In het najaar van 2014 konden we ons initiatiefwetsvoorstel presenteren, anderhalf jaar na de tv-documentaire. Nog een jaar lang moest het voorstel langs diverse maatschappelijke organisaties en de Raad van State. Bij het debat in het najaar van 2015 bleek dat we in elk geval 74 zetels mee hadden; ook de Partij voor de Dieren beloofde uiteindelijk steun en met enkele afsplitsingen zouden we een meerderheid kunnen halen. Maar dat was me alleen te nipt en ik stapte naar GroenLinks, voor steun van een meer liberale partij, naast de confessionele en sociale partijen. In ons gesprek beloofde ik hun leider Jesse Klaver als ruil steun voor een initiatiefwetsvoorstel van zijn partij, zodat die daarvoor een meerderheid kon krijgen. Hij overlegde en gaf uiteindelijk ruimte om als woordvoerders hierover te overleggen. Wat via wederzijdse amendering uiteindelijk tot een voor ons beiden goed resultaat leidde.

Ik heb veel geduld moeten leren in dit hele proces. Het stond twee keer lang stil. Dat maakt je bescheiden, zeker als allerlei oplossingen bepaald niet uit je eigen koker komen, maar je gewoon komen aanwaaien. Zo werkt hoop, denk ik. Je moet het gevoel hebben zelf iets te kunnen uitrichten, maar ook dat jouw verrichtingen niet alles zijn. Je wordt moedeloos als je zelf niets kunt doen, maar evenzeer als je alles moet doen. Je wilt je onderdeel voelen van een stroming en daarin meebewegen. De Geest waait waarheen hij wil, zegt de Schrift, en als een wind opsteekt, probeer ik gewoon maar mee te zeilen.

Met een grijns kijk ik terug op de uitzending van *Paauw* in die tijd.⁴ Het was totale chaos in de studio. De redactie had me, in de hoop op wat vuurwerk, naast vier prostituees gezet die stelden dat ze al jaren volkomen vrijwillig hun werk deden. Twee zelfverklaarde 'ouwe hoeren' waren er ook bij, twee bejaarde zussen die hun leven lang in de prostitutie zaten en daar ginnegappend over konden vertellen: zij belichaamden de dromerige, naïeve blik die inmiddels vrijwel verdwenen is. Ook hun 'carrière' is met geweld en dwang begonnen. Ik ben met iedereen in gesprek gegaan, inclusief de 'roze microfoon', en merkte dat het me alleen maar sterkte en mijn argumenten scherpte. Steeds duidelijker zag ik voor me dat we geen vrijheid beperkten, maar die juist beschermden.

ROVERS VAN HOOP

Dit verhaal laat zien hoe hoop werkt. Dat is niet zozeer met een verheven blik naar de horizon kijken als wel met de poten in de modder staan. Maar dan kan het ook echt. En

wat ervoor nodig is, zie je ook al gebeuren: verbinding, een woord dat nog vaak in dit boek zal terugkeren.

Er is een heuse psychologie van de hoop ontstaan, die onderzoekt wat de effecten ervan zijn. En hoewel ik al jaren met dit thema bezig ben, verrassen de uitkomsten me toch weer in hoe uitgesproken ze zijn. Of leerlingen en studenten slagen, blijkt bijvoorbeeld vooral te liggen aan of ze *hopen*, meer dan aan hun intelligentie, hun karakter en eerdere prestaties.⁵ Dergelijke cijfers zijn er ook over hoe werknemers functioneren, hoe duurzaam liefdesrelaties zijn en hoe ver mensen in ontwikkelingssamenwerking komen. Hoop is inderdaad een levenskracht.

Veel hoop is onbestemd. In een uitzending van *Pauls Puber Kookshow* vraagt Paul de Leeuw bijvoorbeeld aan zijn publiek: 'Denken jullie dat binnenkort de Derde Wereldoorlog uitbreekt?'⁶ De honderd tieners in de zaal zwaaien allemaal, zonder uitzondering, met een bordje met een groene duim omhoog. Paul de Leeuw schrikt: 'Dat vind ik echt erg. Dat mag niet. Jullie moeten hoop hebben, je moet vertrouwen hebben in de toekomst!' Paul is van z'n stuk gebracht en komt er tijdens de uitzending diverse keren op terug. De uitleg van de jongeren doet hem pijn. Maar wat opvalt, is dat hij geen reden geeft: je *móét* hoop hebben volgens hem, maar waarom precies?

Er is ook een soort hoop die meer onderbouwd is. Je hebt redenen om een of andere goede ontwikkeling te verwachten. Ik denk dat deze al duurzamer is en meer in beweging krijgt. De hoop waar het me in dit boek vooral om gaat, is het soort waarin jij zelf een rol kunt spelen. Je merkt dat jij verschil kunt maken. Als jij in beweging komt, beweegt er iets mee, niet in de verre toekomst, maar hier en nu. En je wangen gloeien.

Toen na mijn aantreden als fractievoorzitter *de Volkskrant* me vroeg wat mijn favoriete Bijbelfragment was, antwoordde ik direct: ‘Het verhaal van die kleine jongen met vijf broden en twee vissen.’ Veel te weinig om de hongerige magen te voeden van de duizenden mensen die om hem heen stonden, maar toen hij zijn trommeltje leegde boven de handen van Jezus, bleek het genoeg. Hij deed een beetje, Jezus de rest.

Ik zie hoop als de natuurlijke toestand van een mens. We worden ermee geboren. Elke baby ligt letterlijk en figuurlijk te trappelen om te leven. Je hoeft hem geen hoop aan te praten – maar hoop kan ons wel worden ontnomen.

Bas Heijne, columnist bij *NRC Handelsblad*, groeide op in Zwanenburg, aan de rand van de Haarlemmermeerpolder, onder de herrie van Schiphol.⁷ Het dorp staat daardoor stil: veel winkels hebben de deuren moeten sluiten, er komen nauwelijks nieuwe bewoners meer bij. Toen het honderdjarig bestaan werd gevierd, kwam plotseling het ‘zwembadtrauma’ naar boven. Een vrouw uit het publiek bevroeg in tranen de Noord-Hollandse commissaris van de Koning Johan Remkes. Waarom was hun het zwembad afgenomen?

Remkes begreep er niets van. Het geval was toch onrendabel geweest en om de hoek was een ander zwembad. Maar het had bij het dorp gehoord. In de jaren zestig hadden de bewoners grotendeels zelf het geld ervoor bij elkaar gesprokkeld. Heijne voelde de onderliggende emoties: ‘Verlies van eigenwaarde, bedreigde eigenheid, een heftig gevoel van miskennis, niet gezien worden – het is al jarenlang de grondtoon van de onvrede. Het zwembadtrauma is overal. Je vindt het terug in de rellerige protesten tegen de opvang van vluchtelingen, de weerklank die de bewust opgeklopte verzetsretoriek van Geert Wilders vindt, de

hysterische ondergangsyriek in de sociale media.’

Die vrouw huilde omdat er niet naar haar werd geluisterd. Het voelde voor haar alsof Zwanenburg langzaam stierf, en de commissaris roofde haar laatste restje hoop op een levendige woonplaats. Wat een verjaardagsfeestje leek, voelde voor haar als een begrafenis.

Ik zag iets vergelijkbaars gebeuren bij het referendum over de Europese Grondwet, ruim tien jaar terug. De overgrote meerderheid van de Tweede Kamer had voor gestemd, en twee derde van de mensen die zij vertegenwoordigde stemde tegen. Waarom? De vijf gemeenten waar de meeste mensen tegen stemden, waren Urk, Reiderland, Staphorst, Pekela en Oldebroek. En hier stemden de meeste mensen voor: Bloemendaal, Bennebroek, Bunnik, Abcoude en Doorn. Een basisschoolleerling kan de verschillen al zien: de tegenstemmers liggen geografisch ver van de Randstad, hebben gemiddeld een typisch niet-Randstedelijke overtuiging en hebben een andere culturele of sociaaleconomische positie dan de vijf andere gemeenten.

HUNKEREN NAAR VERBINDING

Je niet gehoord voelen, dat berooft je van hoop. Je spreekt wel, maar je woorden verdwijnen in het luchtledige. Je handelt wel, maar je daden ‘haken’ nergens en zetten niets in beweging. Ik sprak onlangs een man van in de vijftig die nu anderhalf jaar werkloos is. Hij had altijd veel gewerkt, lange dagen gemaakt en alles gegeven. Hij woonde in Vathorst, een keurige woonwijk in Amersfoort. Maar nu hij zijn baan had verloren en al zo lang thuis zat, ontglipte hem de moed. Wat hem nog het meest ontwrichtte, is dat hij zijn kinde-

ren niet kon geven wat ze nodig hadden. Ze moesten nu een studie kiezen die het minst kostte, niet die ze graag wilden. Maar het huis stond onder water en het water stond hem aan de lippen.

Soms verliezen mensen zelfs hun ziel, zo lijkt het. In de Haagse Schilderswijk heb ik meegelopen met de politie. Er was een melding binnengekomen van burens, en we belden aan bij een van oorsprong Azerbeidzjaans gezin: twee mannen en een vrouw, ik begreep niet in welke verhouding ze tot elkaar stonden. We verstonden elkaar nauwelijks, maar de vrouw was zichtbaar gewond. De agenten hadden een aangifte van haar nodig en probeerden haar te kalmeren, maar toen ze hen eenmaal begreep, weigerde ze. Ze maakte een achteloos gebaar, alsof ze iets weggooide. Wat ik zag, was dat ze zichzelf weggooide.

Verlies van stem, verlies van daden, verlies van zelf – het zijn ‘rovers’ van hoop.⁸ Ik heb ze in vele gedaanten gezien. Als de gemeenschappen afbrokkelen – kerken slinken, winkels en scholen in dorpskernen verdwijnen, sportverenigingen worden opgedoekt – kennen steeds minder mensen je naam. *Jij* lijkt er minder toe te doen. Je ervaart het als je je een speelbal voelt van een markt die je niet kent en waar je geen grip op hebt. Als we wegzinken in de bureaucratie van de zorg, van een hogeschool waar niemand je mist als je er niet bent. Of, heel simpel: als we twintig jaar huren bij een woningbouwvereniging, we hebben anderhalve ton aan huur betaald, en nog steeds herkent niemand ons daar.

Wat die rovers van hoop van je afnemen, is verbinding. Ik weet het, dat is een woord met een zekere jeukfactor.⁹ Je kunt geen training krijgen of er moet weer hoognodig verbonden worden. Toch zie ik het dagelijks gebeuren, dat we als mensen gemaakt zijn voor elkaar. Het is wie we zijn.

De Britse epidemioloog Richard Wilkinson heeft zijn carrière gewijd aan onderzoek naar de vraag waarom sommige groepen mensen gezonder zijn dan andere. Wat hij vond: hoe groter de verschillen in inkomen binnen een land, hoe ongezonder en ongelukkiger de inwoners. Als een heel land meer of minder gaat verdienen, maakt dat niet veel uit. Wel als de rijkdom naar slechts een gedeelte van de bevolking gaat en anderen achterblijven: ‘In de meer ongelijke maatschappijen zijn de problemen niet 10 of 20 procent hoger, maar er zijn bijvoorbeeld acht keer meer tienerzwangerschappen, tien keer meer moorden en drie keer meer geestelijke ziektes. Het is niet de slechte behuizing op zichzelf die je hartproblemen bezorgt, maar de stress, de hopeloosheid, de angst, de depressie die je daarover voelt. Omdat we sociale wezens zijn, zijn onze sociale omgeving en onze relaties belangrijke veroorzakers van stress.’¹⁰

Juist omdat we zo hunkeren naar verbinding, zie je iets schitterends als we het uiteindelijk toch ervaren. Als we elkaar in de ogen kijken, vaak letterlijk, elkaar als mens zien, met elk onze kwetsbaarheden, geschiedenissen, schoonheden, toekomst. Een Marokkaanse vader, Mohammed Lachir, is in gesprek met twee dames, hoogblonde pvv-stemmers. “Niets bijzonders’ vonden zij het minder-minder-minder tijdens de beruchte verkiezingsavond, ‘zwaar overtrokken’ was het allemaal. En toen kwam zijn zoontje in beeld, die vertelde hoe klasgenoten hem tegen de muur hadden gezet op school: ‘Dat raakte me heel diep, ik kon toen nog mijn emoties binnenhouden, maar thuis vroeg ik mijn vader: “Waar heb ik dit aan verdiend?””

Zijn vader legde uit: ‘Ik was gebroken. Die uitspraken van Wilders deden me eerst niks, maar die vrijdag kwam mijn kind binnen en ik was nog nooit zo gebroken geweest. Er

zijn geen woorden voor.’ En toen werd het wat warmer in de studio. De twee dames vertelden over hun angst hoe Nederland dreigde af te glijden, maar het mooie was dat Mohammed die angsten deelde. Een paar keer leken ze elkaar echt te begrijpen. Mohammed zei zelfs: ‘Ik hoop dat Wilders vrijgesproken wordt, hij zet zijn krachten verkeerd in, maar hij kan ook bruggen gaan bouwen.’

Dat zag je ook gebeuren bij Mahmoud Tighadouini.¹² Hij was achttien bij de aanslagen op 9/11, hij voelde zich aangevallen op zijn geloof en werd daardoor juist fanatieker. Ronseleers van Sharia4Belgium indoctrineerden hem met gewelddadige filmpjes uit het Midden-Oosten, waaruit moest blijken welke verschrikkingen zijn broeders en zusters werden aangedaan.

Mahmoud in zijn eigen woorden: ‘Ik ging me terugtrekken. Ik heb van mijn beste vriend, een Nederlandse jongen, afstand genomen. Ik keerde me tegen het Westen, dat bezig was mijn broeders en zusters te vermoorden. Ik was de Nederlander in Marokko en de Marokkaan in Nederland. Ik wist niet wat ik was en ineens kwam er iemand die zei: “Jij bent een moslim, dát is je identiteit.” Uiteindelijk ga je mensen haten en zie je ze niet meer als mensen. Je creëert een vijandig beeld in je hoofd.’

En toen kreeg hij lymfklierkanker. En er stond een arts aan zijn bed van wie hij volgens de leuzen in zijn hoofd moest denken dat die hem zou haten en dat hij die moest haten en dat ze vijanden waren. Maar het was een man die maar één wens had: hem te genezen. De oude leuzen in zijn hoofd verloren alle geloofwaardigheid. Hij zag een mens van vlees en bloed, hij zag een naaste, en dat was het begin van een langzame deradicalisering, waar hij nu op een warme manier over kan vertellen.

Dit is wat ik keer op keer zie gebeuren: verbinding schept hoop, vervreemding rooft hoop. Daarom zie ik het als mijn belangrijkste taak als politicus om te zoeken naar waar de verbinding verbroken wordt in ons land, waar de breuklijnen zijn. Als we die weten te 'lijmen', komen mensen tot bloei, gaan harten sneller kloppen, komt die blos weer op de wangen.

Er zijn talloze breuklijnen in ons land. Net als bij het woord verbinding hebben columnisten daar ook al om gegrinnikt.³ Voelen ze de verbrokkeling niet meer omdat ze inmiddels zelf een comfortabele positie hebben? Ons land is verbrokken en dat berooft ons van hoop en van levenslust. En de kloven worden breder. We dreigen van elkaar te vervreemden. En het zal de grote maatschappelijke en politieke opdracht van de komende tijd zijn om tegenstellingen te verkleinen, mensen weer een stem te geven en zo te werken aan het herstel van de samenleving.

De vijf hevigste breuklijnen die ik zie zijn die tussen succesvollen en achterblijvers, tussen religieuzen en seculieren, tussen gezonden en zieken, tussen jongeren en ouderen, en tussen langgevestigden en nieuwkomers. In deze volgorde zal ik ze per hoofdstuk onderzoeken en kijken of er 'lijm' te vinden is – en daarmee hoop.

Om die verbinding meteen al gestalte te geven spreek ik bij elk thema diverse experts en ervaringsdeskundigen: om mij te scherpen, uit te dagen, en bij voorkeur mij van mening te laten veranderen: dat is alleen maar interessant. Hieronder al meteen terrorismedeskundige Beatrice de Graaf. Met sommigen botste het ronduit, met anderen was het veel gemoedelijker. Telkens bracht het mij iets verder.

Voor nu, beste lezer, welkom! Wees mijn reisgenoot op deze zoektocht naar hoop.

› *Ontmoeting met* BEATRICE DE GRAAF

Telkens als er een grote aanslag is, zit ze er: in enkele zorgvuldig uitgekozen praatprogramma's legt ze uit wat de achtergronden zijn en wat we kunnen verwachten. Ze had haar eigen avond in *Zomergasten* en vulde een van de best bekeken DWDD *Colleges*: ruim een miljoen Nederlanders zagen haar uitleg over de vijf golven van terrorisme. Ik merkte dat dit mij hoop gaf: elke golf bleek tijdelijk en doofde, ook als er te weinig tegenwicht was, uiteindelijk zelf uit.

Haar studieobject, terreur, is misschien wel de grootste roer van hoop die we tegenwoordig kennen, en daarom ben ik juist bij haar benieuwd hoe zij denkt dat er hoop in een land komt. Het valt me op dat ze daarin heel praktisch is: 'Hoop betekent: waar nu verdriet over is, daaraan kan toch een einde komen. Soms zie je daarvan nu al voortekenen. Als iemand een ander vergeeft, als iemand barmhartigheid toont, dan maak je een einde aan kwaad en bied je hoop. In een seculiere setting is het lastig om in deze termen te praten. Maar het idee van vergeving, genade, van een nieuw begin kun je ook heel goed in niet-religieuze termen uitleggen. In romans wordt toch ook gezocht naar een einde van kwaad. En daarmee zijn politici uiteindelijk ook bezig.'

De Graaf vertelt over de huidige Bondspresident, Joachim Gauck, die ze kent vanuit haar Stasi-onderzoek. Vlak na de oorlog verdween zijn vader plotseling, en jarenlang hoorden ze niets over zijn lot. Uiteindelijk werd Gauck, na de val van de Muur, directeur van het Stasi-archief. 'Hoop be-

tekent ook recht doen, dat heeft hij laten zien. Recht betekent ook: niet vergeten. Recht is de namen kennen van de mensen die zijn omgekomen door geweld. "God schrijft die in de palmen van zijn hand," staat er zo mooi in de Bijbel. Archieven moeten bewaard blijven en er moet recht gedaan worden. En soms is hoop juist meer dan recht. Het generaal pardon van de asielzoekers: die hadden daar juridisch gezien geen recht op, maar deze gratie bood wel hoop.'

Ik proef bij haar dat de terreur wel kan verminderen, zelfs even kan verdwijnen, maar nooit zal zijn uitgebannen.

'Veiligheid staat niet gelijk aan die wetten. Wetten zijn nodig, maar garanderen die veiligheid niet. Sterker nog: er zijn tegenwoordig zo veel elkaar overlappende terrorismewetten, het hele overzicht is verloren gegaan en de meeste worden helemaal niet eens toegepast. Veiligheid concurreert bovendien met vrijheid, gelijkheid, zelfs met welvaart. Totale veiligheid, ten koste van die andere waarden, dat is doodeng, omdat je dan enorm boven je stand leeft en ontkent hoe beperkt je bent.'

Tegelijk ziet ze de rechtsstaat als een grote zegen: 'De rechtsstaat is een vertragende factor, zodat als de meerderheid ontspoot, die niet meteen haar zin krijgt. Een soort remmende voorzorg op te simplistische neigingen. Het dwingt ons extra na te denken. Goed, op een gegeven moment heb je de legers aan de grens en dan zul je de noodtoestand moeten uitroepen, maar houd zo lang mogelijk de verworvenheden van de beschaving in stand. Dat is de rechtsstaat.'

Als christen gelooft De Graaf dat uiteindelijk het recht zal zegevieren en dat mensen nu geroepen zijn daarvan symbolen te zijn. 'Soms is het ook gewoon heel praktisch. In mijn geval, als er ontzettend veel verwarring is, dan zie ik

het als mijn taak betekenis te geven aan het onbegrijpelijke, het een plek te geven en kennis te bieden. Zo is er bijvoorbeeld een angst voor religie ontstaan. Dan kan ik met feiten laten zien dat religieuze teksten inderdaad een rol spelen, maar dat de meeste golven van terreur uit heel andere bronnen voortkomen.’

Daarin ziet ze een grote drive, hoor ik: ‘Wat ik heel erg vind, echt een drama, is de verharding van de toon, het extremisme in het debat. Er is zoveel “feitenvrije” politiek, zoals dat heet. In Engeland, toen ik de afgelopen maanden in Cambridge zat, heb ik dat gemerkt. Met het Brexit-debat is het aantal racistische incidenten met 42 procent toegenomen. In de Bijbel wordt de wijsheid ergens voorgesteld als een vrouw die roept aan de stadspoort, maar als mensen haar negeren en niet meer naar haar luisteren, wat blijft er dan over? Dan gaat het om de naakte macht, het naakt overleven, het naakte eigenbelang. Dan verliest dit land alle hoop.’

Het valt me op dat ze in de media zelden over haar geloof spreekt, en nu juist ronduit. ‘Ik denk dat ik eerst bekend werd met mijn onderzoek, en dat daarna de mensen pas doorkregen dat ik ook christen ben. Mijn oma was reformatisch’ – eenzelfde achtergrond als ik zelf heb, kort gezegd met hoedjes en een rok – ‘en zij zei dat het prachtig is als ik als vrouw de academische wereld in zou gaan, maar: zorg wel dat je de beste bent. Dan heb je ook geen gezeur en kritiek meer. Dat bedoelde ze vanuit onze eigen achtergrond, maar het geldt algemener. Als je je best doet en hard werkt, kun je in dit land een serieuze plaats innemen in het debat. Dat heb ik geprobeerd.’ ‹

GERT-JAN SEGERS (1969) is politicus. Hij studeerde in Leiden en in Washington. Tussen 2000 en 2007 werkte hij in Caïro. Na enkele jaren als directeur van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, trad hij toe tot de Tweede Kamer. In 2015 volgde hij Arie Slob op als fractievoorzitter.

Overal zie je breuklijnen in Nederland. Nieuwkomers voelen zich niet welkom, zieken en gehandicapten staan langs de kant. Jongeren vinden lastig werk, terwijl ouderen hun werk niet goed volhouden. Hoger- en lageropgeleiden raken vervreemd van elkaar, gelovigen en seculieren wantrouwen elkaar. En die kloven worden groter.

Gert-Jan Segers besloot met een open blik deze breuklijnen te onderzoeken, op zoek naar nieuwe hoop voor een verdeeld land. Hij sprak met denkers, doeners en ervaringsdeskundigen, onder wie Arjen Lubach, rabbijn Jacobs, Beatrice de Graaf, generaal b.d. Van Uhm, Paul Schnabel, Francis Fukuyama, Sheila Sitalsing, Vonne van der Meer, Bert Keizer en Ahmed Aboutaleb.

De onderlinge vervreemding heeft Segers geraakt, maar tijdens zijn zoektocht is hij ook hoopvoller geworden. Er is werkelijk iets aan te doen. Het is mogelijk: een land dat ruimte biedt aan verschillende mensen, een land waar we elkaar weer echt in de ogen kijken.

www.uitgeverijbalans.nl

9 789460 031915